

„Och, man, gij handeltet toen ook zeker goed,” hernam zij; „meendet gij niet, het hem zóó te moeten nalaten, als gij het hebt gevonden, en dat was braaf en eerlijk van u; doch ik zou de moeite niet willen doen, er berouw over te toonen.”

Hij keek haar vriendelijk aan; zij had de gewoonte, hem in alles gelijk te geven, doch in hare nu gehouden toespraak toonde zij niet meer denzelfden lijdelyken geest van vroeger te hebben.

Het was noodig het geld in eens te ontvangen; daarom werd de verkoop haastig gesloten.

De heer Stock betaalde het bedrag op afkorting, zoo als dat behoorde, en toen ook dat was afgetrokken, en de weinige schulden, die er gedurende den winter gemaakt waren, alsmede de regtskosten waren betaald, bleef er maar bitter weinig over. Zoo werden Humphrey (met zijne zwakke gezondheid) en Hannah op hoogen leeftijd de wijde wereld ingezonden, zonder te thuis en zonder middelen om eene andere woning te kunnen koopen. De heer Stock had hun eerst willen toestaan, eenigen tijd als huurders te blijven wonen, maar vreezende voor de huur, en ziende dat Humphrey toch nooit meer in staat zou zijn te werken, maakte hij eenige verontschuldgingen, zeggende dat hij reeds zijn woord had gegeven aan eenen daglooner.

„Ik zou wel eens willen weten, vrouwtje, wat de schoolmeester nu zou zeggen, — misschien wel weer, dat alles toch eens ten goede zal uitloopen. Dat einde schijnt mij zeer lang toe, en ik twijfel niet, of wij zullen nog aan ons einde genaderd zijn, eer zijn goed einde gekomen is.”

DE BIJBEL EN HET VERSTAND.

Een vriend deelt ons den volgenden trek mede. Wij geven dien terug in den gemeenzamen vorm van het dagboek, waaruit het genomen is:

Gisteren avond hadden wij onze gewone bijeenkomst bij M. Niets gemengder dan deze bijeenkomsten. Van den leeraar af tot aan den onderwijzer, alles wordt er vertegenwoordigd. Men vindt er den schoonen redenaar, die de godsdienst wenscht zoolang zij hem slechts volzinzen vraagt; den meetkundige, die er zich zoo gaarne naar zou schikken, indien hij haar als zijne stellingen kon bewijzen; den jongen student, die alle vraagstukken afsnijdt; den ouden twijfelaar, die ze allen stelt; den christen, die ze door het geloof oplost. Tusschen hen, volmaakte vrijheid. Iedereen heeft het woord; iedereen heeft zelfs het regt lang te zijn; verscheidenen maken er gebruik en ook misbruik van.

Het onderwerp, dat wij gisteren behandelden, was de Ingeving der Schriften. Voor de tweede maal werd dit behandeld. Wat had men al voor en tegen gezegd! Godgeleerde bewijzen, wijsgeerige bewijzen, oude of nieuwe aanvallen, Strauss, Baur, Gaussen, de Pressensé, niets, niemand had men vergeten. Maar wat het geweten betreft, vorderde men niet, en ik durfde nog het goedgekozen woord van Archimedes niet uitspreken.

Tegen het midden des avonds werd het woord aan eenen man van rijpen leeftijd gegeven, tevens een ernstig en zacht hoofd, die eerbied inboezemde; men verwachtte godgeleerdheid. Daarvan was volstrekt geen sprake.

„Ik heb” zeide hij ons, „een jongeling gekend, die een bepaald ongeloofige was. Slechts op zijne rede vertrouwend, behandelde hij den Bijbel zeer uit de hoogte, en wilde hij er zelfs geene kennis mede maken. Op zekeren dag echter, als om in zijne eigene oogen deze verachting te regtvaardigen, begint hij dien te doorloopen. Deze lezing treft hem. Hij dacht dat het boek minder schoon was. Vast besloten er het laatste woord van te hebben, neemt hij weder zijnen bijbel met de bedoeling om al de wetten, die hem Gode onwaardig schijnen te zijn, daarin aan te halen. Zie hem daar dus, met de pen in de hand, over het heilige boekdeel begeerig gebukt, waarin hij zoo gaarne eenig gebrek wil vinden. Een eerste wet leest hij; onmogelijk kan hij daarvan de volmaakte regtvaardigheid ontkennen. Evenzoo met een tweede, vervolgens met een derde. Aldus langzamerhand met allen, die hij leest. Hij verdiept zich in het werk; hij hoopt de tegenwerpingen open, weegt de beweegredenen, ziet de bezwaren, en het Goddelijk Woord is altijd de sterkste. Als hij het boek sluit, heeft zijn verstand, gelukkig nog eerlijk, niets gevonden, waarvan het zeggen kan: „Gode onwaardig.” Zulk eene uitkomst schokt hem.

Als al deze wetten regtvaardig zijn, denkt hij, dan moet gij u aan

haar onderwerpen. Deze gedachte laat hem niet meer los; met de kracht der overtuiging in zijne ziel gekomen, werkt zij zoo krachtig, dat zij langzamerhand van den rationalist een overtuigd christen maakt. Ik ben deze jonge man, en nu weet ik dat de Bijbel door God is ingegeven.

Men zag elkander verwonderd aan. Was 't bewijs dat men zocht niet gevonden? Door de wetenschap? Neen, maar door de daad, door het hart. Zoude een menschelijk boek uit eene dergelijke beproeving als overwinnaar te voorschijn komen? Ziedaar redeneringen, die er mij meer van zeggen, dan de best gegronde stelregels voor of tegen de goddelijke ingeving der Schriften. Hoewel ik mij nog geheel onbekwaam gevoel om op eene krachtige wijze mijn geloof aan de ingeving onder woorden te brengen, bestaat dit geloof toch, en wordt door ieder onderzocht, hetzij van den inhoud, hetzij van den invloed der heilige boeken bevestigd. O wijzen, die hen als onverstandig verklaart; onverschilligen, die dit de wijzen naspreekt: ziet eerst „of uw verstand geen onverstand is.”

GODSDIENST EN NETHEID.

Ik heb dikwijls op reis eene opmerking gemaakt, die ik zonder inleiding aan den lezer geef. Men kan vaststellen, dat er tusschen den graad van netheid eener stad en de godsdienst door hare inwoners beleiden, eene naauwe overeenstemming is. Hoe meer eene godsdienst stoffelijk is, hoe meer hare belijders geneigd zijn tot de verwaarloozing der eenvoudigste zorgen; hoe geestelijker zij is, hoe meer de netheid wordt vereerd door hare belijders. Het voornaamste voorbeeld van onzindelijkheid is de joodsche godsdienst, eene godsdienst, die bijna uitsluitend stoffelijk is... Dan komt de mohamedaansche godsdienst, die wel is waar dagelijks vijf reinigingen aan de geloovigen oplegt, maar de steden in zulk een verwaarloosden staat laat, dat, zonder de honden, de hoenderdieven, de kleine gieren, die om zoo te zeggen met het toezicht over de openbare wegen belast zijn, de pest weldra aldaar zou uitbarsten. Het mohamedaansche geloof ziet slechts in het toekomstige leven eene voortzetting van het aardsche leven door eene buitensporige zinnelijkheid verfraaid. De grieksche godsdienst, de regtzinnige genaamd, hoewel een weinig netter dan de mohamedaansche, heeft op haar slechts een onbeduidenden voorrang. Hoe meer het roomsche geloof alleenheerschend is, hoe meer zijne belijders de wetten der netheid vergeten: Italië en Spanje bewijzen dit; Frankrijk is minder onachtzaam, omdat het gallicaansch is, en ook, men moet het zeggen, omdat het sedert eenige jaren den invloed van het protestantsche Engeland ondervindt. Zoodra wij in het protestantsche geloof komen, vertoont zich in alle deszelfs nasporingen de netheid; bij zekere methodistische partijen wordt zij eene soort van hebbelijkheid, zoo als men die in verscheidene hollandsche steden kan opmerken, en inzonderheid in het dorp Broek. Welk eene onreine vlek is de joodsche wijk in het midden van Amsterdam! En in Zwitserland, welk een onverwacht en aangrijpend verschil tusschen de roomsche en protestantsche cantons! Men zoude, zonder vrees van zich te bedriegen, tot dit besluit kunnen komen: hoe meer de menschen door hunne godsdienst het jodendom naderen, hoe vuiler zij zijn; hoe meer zij zich van hetzelfde verwijderen, hoe netter zij zijn. Het heidendom moest ten minste zooveel als het jodendom op dit punt volkomene verwaarloozingen hebben; het heeft in al zijne kracht gebloeid in zuidelijk Italië, in Groot-Griekenland, waar al de eerediensten elkander hebben opgevolgd, en dat eene soort van opvolgenden Olympus was. Dierzelfer sporen zijn er nog zeer duidelijk te vinden; zijn Calabrië en Napels zelven geene verzamelaars van onreinheden? De zeer natuurlijke gedachte om de steden te reinigen is geen der besturen, die het land geregeerd hebben, in de gedachten gekomen, en Maida is in dit opzigt een opmerkelijk staaltje; het is zelfs de verpersoonlijking der onreinheid.